

TÁR C Z A.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁBÓL.

A bizottság az akadémiai szünet alatt — tagjai mindannyian távol levén — ülést nem tartott.

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.

Az 1848 49-iki szabadságharcsi emlékek és képek kiállítása, név alatt a fővárosi vigadó termeiben egy nagyérdekű gyűjtemény látható, mely azon czélból állíttatott ki, hogy a magyar nemzet e nagy és dicső küzdelmére vonatkozó okiratok, nyomtatványok, fegyverek, képek és egyéb tárgyaknak közszemlére való kitételével a szabadságharc emléke fölélesztessék.

Nem szándékunk e kiállításról ismertetést adni, annál kevésbé, mivel részint a napilapok, részint a képes lapok és folyóiratok a kiállításról számos, többnyire képekkel illusztrált ismertetéseket adtak, de kötelességünknek tartjuk, hogy mint a magyar hadtörténelem szolgálatában álló folyóirat, a kiállításról megemlékezzünk s egyidejűleg elismerésünket kifejezzük a buzgó gyűjtőknek, kik — bár a kiállítás tisztán magánjellegű vállalkozás — ily tömérdek anyagot összehalmozni birtak.

De ép a kiállítás e magánjellegéből s a gyűjtés eszközeinek elégtelenségéből következik, hogy a gyűjtemény — látszólagos gazdagsága daczára — szegény s nem méltó bemutatása ama nagy történelmi időszaknak, melynek emlékét fölidézni hivatva van. Sokkal több még az életben levő résztvevők száma, sokkal közelebb fekszik az időszak hozzánk, semhogy egy nagyszabású, teljes, a nagy küzdelemhez méltó *történelmi*

Kiállítás rendezhető volna s a vállalkozás egyetlen eredményének azt tekintjük, hogy a függetlenségi harcz emlékeinek *még meglerő* mennyisége felől hozzávetőleges adatokat nyertünk s hogy a kiállítás kétségtelenül hozzá fog járulni ahhoz, hogy az 1848 49-iki emlékek egy későbbi idő számára fentartassanak, megőriztessenek.

A korább említett okokból s azon körülményből, hogy a rendezőség még az ezen gyűjtemény befogadására elégséges megfelelő terjedelmű helyiségekkel sem rendelkezett, magyarázandó meg, hogy a kiállítás rendezése egészben véve gyöngé és tanulmányozásra egyáltalán nem alkalmas.

Csoportosítás tulajdonkép csak két helyiségben van: a Kossuth-teremben és a gyász-szobában, — de ott is csak annyiban, a mennyiben a vonatkozó tárgyak egy helyiségben — de belső rendezés nélkül — összegyűjtve vannak. A többi termekben a nyomtatványok, fegyverek, képek a legtarkább vegyületben vannak összehalmozva. Politikai és katonai szereplők, nagy emberek és jelentéktelen személyek arczképei, hiteles és képzeleti képek és rajzok, látképek és katonai rajzok, egykorú és későbbi alkotások, levelek és nyomtatványok, a legkülönbélebb ereklyék, minden rendszer és áttekinthetőség nélkül, mely betetőzést nyer a néha helytelen feliratok (az egyik felirat szerint az osztrák katonák *«marsolás»*-közben vannak), a képek minduntalan való fölcserélése, és a szolgáltnak naponta más és más egyenruhába való bujtatása által, mi gyakran majdnem komikus hatást idéz elő.

Nagy kár, hogy a vállalkozók, ha már a gyűjtésben annyit és oly sikeresen fáradtak, a rendezésre is több gondot nem fordítottak, mi ha megtörténik, a kiállítás a nagy eseményhez méltóbb, a tanulmányozásra alkalmasabb lehet vala.

A velikai vár fölszerelésének jegyzéke 1491 márczius 9. Registrum super rebus in Velika existentibus, feria quarta post dominicam oculi (márcz. 9.) conscriptis anno etc. 149 primo.

Bambarða (így!)	I	Bombarda (ágyu)	1
Tarazk	V	Taraczk	5
Strubnicza	V	Strubnicza	5
Feltharazk	III	Féltaraczk	3
Zakalos	XLI	Szakálos	41
(más irással XLV)		(más irással 45)	
Globuli ad eosdem pertinentes in bona quantitate		Az ezekhez való golyó kellő mennyiségben	
Pixides manuales	XXI	Kézi puska	21

Clipei thar	XXX	Tar paizs	30
Werth	I	Vért	1
Cuspides	XXII	Nyárs	22
Bard	III	Bárd	3
Selle dominarum	VI	Női nyereg	6
Sella magna Ithkewze	I	Ütköző, nagy nyereg	1
Pulveres pixidum cum lagenis	V	Puskapor, palaczkkal	5
Saletrum cum lagena	I	Salétrom, palaczkkal	1
Sulfur cum lagenis	III	Kén, palaczkkal	3
Baliste	VI	Számszeríj	6
Attractoria	II	Fölhúzó gép (csiga)	2
Faretra ad balistas pertinentia	I	A számszeríjához tartozó tegez	1
Baliste lignee parve utilitatis	IIII	Fa számszeríj, haszna vehetetlen	4
Attractorium ad easdem pertinens	I	Az ezekhez tartozó fölhúzó	1
Sagittae (így!) Balistarum in bona quantitate		A számszeríjához való nyilak kellő mennyiségben.	
Sagittae (így!) manuales in maiori quantitate		Kézi nyilak nagy mennyiségben.	
Gladei (lehúzva : Swajnczar)	III	Kard (Swajnczar, handzsár)	3
Bicelli	II	Szekercze	2
Dacus	I	Tőr	1
Bozdogan Turcales	III	Török buzogány	3
Tuba	I	Kürt	1
Scutelle plombee	XXVIII	Ólom pajzsocska	28
Medencze cupree	III	Réz medencze	3
Anfore cupree mosdo	II	Réz mosdó kancsó	2
Anfore plombee	III	Ón kancsó	4
Anfora cuprea	I	Réz tál	1
Candelabra cuprea pendens	II	Függő réz gyertyatartó	2
Mosar cuprei	III	Réz mozsár	3
Mosar cupreum destructum	I	Elromlott réz mozsár	1
Particula de cupro	I	Réz darabok	1
Tapeta	III	Szőnyeg	3
Suppellectilia	III	Ágy	3
Linteamina	IIII	Lepedő	3
Dwhna	VI	Dunna	6
Pulvinaria de cute	II	Bőr vánkós	2
Alia pulvinaria	II	Más vánkós	2
Feal de cute	I	Bőrből való fejalj	1

III	III	3
Cuppe vitree de cristallo ... VIII	Kristályüveg kupa ...	8
Anfore vitree de cristallo ... VII	Kristályüveg tál ...	7
De ... tabule III	... való tábla	3
De cera cum caseo ... I	Viasz és sajt ...	1
Timpane cupree ... II	Réz dob ...	2
Timpana lignea ... I	Fa dob ...	1
Karpith antiqui ... II	Régi kárpit ...	2
Scrinee magne clause et sigillate III	Zárt és lepecsételt szekrény ...	3
Ladula ... I	Láda ...	1
Penne pannorum in ligaturis V	Toll posztóba kötve ...	5
Kapa ad sellam pertinens I	Kápa, nyereghez való ...	1
Casei ... LIII	Sajt ...	53
Legyezew ... II	Legyező ...	2
Candela magna ... I	Nagy gyertya ...	1
Butirum cum olla ... I	Fazék vaj ...	1
Cassis turcalis ... I	Török sisak ...	1
Calcaria cuprea ad homines pertinens ... IIII	Férfiaknak való réz sarkantyú	4
Thok flascarum in quo continentur flasce ... III	Palaczk-tok, melyben üvegeket tartanak ...	3
Gyalw ... V	Gyalu ...	5
Peccaria morway ... II	Serleg (Morvay) ...	2
Peccarium Fenew ... I	Serleg (Fenő) ...	1
Kopya ... XIII	Kopja ...	14
Flasce de Pleh ... IIII	Pléh palaczk ...	4
Vaspleh particule ... XX	Vaspléh-darabok ...	20
Larda parva ... XXV	Kis szalonna ...	25
Vasa vini ... XV	Bor, hordóval ...	15

Paria registri Magistri Ladislai de rebus Dominis in Velike habitis anni preteriti commisit . . . . ut magister Ladislaus recteficet.

Az úrnak Velikában levő javairól, a fentebbi évben kiküldött László mester által készített lajstrom mása.

Országos levéltár: Diplomatikai osztály, 26051. szám.

Jegyzet. Velika, vagy Velike, Veliki helynév Horvátországban igen gyakori s annyit jelent, mint «Nagy».

A mi Velikénk, melynek tudniillik vára is volt, a régi Slavóniában Körös megyében feküdt a Száva mentén, a mai Pozsega megye délnyugoti vidékén.

1427-ben, mint a néhai vadászi Farkas Illés birtokát, Maróthi János

kapta Zsigmond királytól a körösmegyei Velike városát, az ott levő kastélylyal együtt, mely a későbbi vár alapja volt. ¹⁾

A Maróthiak magvaszakadtával pedig 1476-ban Egervári László dalmát, horvát és szlapon bán kapta. ²⁾ Ugyanő bírta még 1488-ban is. ³⁾ Ekkor úgy látszik rövid időre kiesik a család birtokából, de már 1509-ben István nevű fia visszakapja a várat Kanizsai Györgytől, a ki azt az Egervári László halálakor kezén tartá. ⁴⁾

1512-ben azonban már ismét az említett Kanizsai Györgyöt igtatják zálog czímén annak birtokába. ⁵⁾

Most bemutatott jegyzékünk 1491-ben, tehát akkor kelt, midőn a vár minden valószínűség szerint Kanizsai György birtokában volt.

Kanizsai György e kor egyik legkiválóbb főura és lovagja volt. Eleinte Corvin János, Mátyás király fiának pártjához tartozott s Ulászlóval szemben mindenáron őt akarta magyar királylyá tenni. Miután azonban a szerencsétlen kimenetelű csonthegyi csatában Báthori István vajda őt elfogatta és Budára szállíttatván, csak azon föltétel alatt bocsátotta szabadon, ha a király hűségére fölesküszik, ezentúl mind végig Ulászló híve maradt. 1493-ban főpohárnokmester, azután két ízben, 1498-ban és 1509-ben, horvátországi bán volt.

1502-ben mint belgrádi bán, Corvin János oldalán vitézül harczolt a török ellen. ⁶⁾

Az úr alatt, kit a jegyzék írója említ, ezt a Kanizsai Györgyöt kell értenünk.

A lajstrom írója, László mester, nem lehetett valami gyakorlott szakértő vagy nagyon siethetett, mert munkájában nincsen semmi rendszeresség, mint azt egyéb hadi és vár-inventáriumoknál oly méltán megbámuljuk. Össze-vissza írja fel a tárgyakat, összekeveri az élelmi szereket a fegyverekkel, bútórokkal és házi szerekkel. Így például egy török sisak mellett mindjárt egy fazék vaját olvasunk.

Maga a vár minden valószínűség szerint csak kisebb erődített kastély lehetett, mert a fölszerelés kevés s kisebb arányokra enged következtetni.

Feltűnő azonban, hogy midőn annyi lövő szerszám van, t. i. egy ágyú, 5 taraczk és 3 fél taraczk, 5 stubnicza, 41 szakálas és 21 kézi puska, — lőpor csak 5 palaczkkal említettik. Az látszik ebből, hogy már nem teljes a vár fölszerelése, hogy a régi gazda már elvihetett onnan némely dolgokat.

¹⁾ Orsz. Levélár. N. R. A. 1521. 5. és Dipl. o. 11918.

²⁾ U. o. Dipl. oszt. 34033. sz.

³⁾ U. o. " " 34120. "

⁴⁾ U. o. " " 32826. "

⁵⁾ U. o. " " 34165. "

⁶⁾ Budai Ferencz Polgári Lexicon, II. k.

Nagy Iván. M. o. cs. 6. k.

A tüzi szerszámok mellett azonban még használatban vannak az íjak és számszer-íjak, azonban csekély számuk mutatja, hogy már csak talán mint a múlt tisztos emlékei őriztetnek.

Érdekesebbek lehettek már a török sisak és a török buzogányok, a kard, szekercze, tör, nyársak, bárd, kopják, tar paizsok és a vért.

Az iparművészet szempontjából érdekesek lehettek a kristályüveg kupák és tálak, valamint a két *legyező*.

Ez utóbbi sajtóságnak tűnik fel egy vár felszerelése között. Azonban ez alatt olyan nagy dísz-legyezőt kell értenünk, mely rúdra tűzve egy-egy szolgálta által vitetett a nagyobb urak kíséretében s szokását a törököktől vettük által. Egy ilyen a Báthoriak czímerével látható a n. múzeumban is,

Közli: Dr. Szendrei János.

A jajczai bánok fizetése 1505—1507.

Ratio dominorum Nicolai Zekel et Georgii de Ztrasemlye, Banorum de Jaycza facta in festo sancte Trinitatis anno millesimo quingentesimo septimo.

Item. Prefatis dominis Banis Nicolao Zekel et Georgio de Ztrasemlye, Banis de Jaycza, a festo sancti Emerici ducis anni 1505 usque festum beatorum Viti et Modesti martirum anni 1507. ad unum annum integrum et septimanas triginta unum cedunt pro eorum selario (sic) (ad annum per florenos XV millia VI centum computando)

floreni XXIII millia VIII centum
Item. Solutio.

1505.

Item. Circa festum beati Emerici ducis anni 1505 de manibus Bude a domino Stephano de Thelegd habuerunt flor. VI millia

Item. De comitatu Simigiensi de secunda taxa floreni medii per me-

Székely Miklós és Sztrasemlyey György jajczai bán uraknak számadása szentháromság ünnepén az ezeröttszáz hetedik évben. (1507. máj. 30.)

Az előbb mondott Székely Miklós és Sztrasemlyey György bán uraknak, jajczai bánoknak az 1505-ik év Szent-Imre herceg ünnepétől az 1507-ik év Szent-Vid és Modest vértanúk ünnepéig egy egész évre és harminczegy hétre (egy évre 15 ezer 6 száz forintot számítva) az ő fizetésük fejében jár (1505 nov. 5 egész 1507 jun. 15).

24 ezer 9 száz forint.

Lerovás.

1505.

1. Az 1505-ik évben Szent-Imre herceg ünnepe táján Thelegdy István úrtól Budán kézhez kaptak 6 ezer forintot.

2. Thelegdy úr idejében Somogy vármegyének második, félforintos

dium Johannis Sarkan habuerunt
tempore domini Thelegdy

flor. II centum.

Item tempore Magnifici domini
Benedicti de Battyan solutio:

Item Michael Thompa ad peti-
tionem domini tezaurarii ordinavit
Banis prefatis circa festum beati
Jacobi apostoli anni 1506

flor. IIII centum.

Item. Dominus Andreas Both,
Banusregni Croatiae eidem Banis de
pecuniis Venetorum dedit

flor. V. centum.

Item. Circa festum beati Nicolai
episcopi et confessoris Bude de ma-
nibus habuerunt flor. II centum

Item. Eidem eodem tempore in
pannis dati sunt Bude

flor. V centum

1507.

Item circa dominicam Invocavit
a domino Bartholomeo, Priore Au-
rane, iidem domini Bani habuerunt
flor. II millia.

Item. Circa festum beati Georgii
martyris hic Bude de manibus ha-
buerunt flor. V centum.

Summa facit flor. X millia III
centum.

Restant solvendi flor. XIII mil-
lia VII centum.

Ratio eorum in salibus.

Item. Eidem dominis Banis a
festo beati Emerici ducis anni 1505
usque festum beatorum Viti et
Modesti martyrum anni 1507 ad

adójából Sárkány János útján kap-
tak

2 száz forintot.

Nagyságos Battyány Benedek úr
idejében lerovás történt:

3. Thompa Mihály a kincstartó
úr kérésére az említett bánoknak
az 1506-ik évben Szent-Jakab
apostol ünnepe táján küldött

4 száz forintot.

4. Both András úr, Horvátor-
szág bánja, ugyanazon bánoknak a
velenceiek pénzéből adott

5 száz forintot.

5. Szent-Miklós püspök és hit-
valló ünnepe táján Budán kézhez
kaptam

2 száz forintot

6. Ugyanakkor ugyanazoknak
Budán posztóban kiadatott

5 száz forint.

1507.

7. Invocavit vasárnap táján (febr.
21) az auranai perjeltől, Bertalan
úrtól, ugyanazon bán urak kaptak
2 ezer frtot.

8. Szent-György vértanú ünnepe
táján itt Budán kézhez kaptak

5 száz forintot.

Az összes teszen 10 ezer 3 száz
forintot.

Fenmarad még lerovandó 18 ezer
7 száz forint.

A sóról való számadásuk.

Ugyanazon bán uraknak az
1505-ik év Szent-Imre herczeg ün-
nepétől az 1507-ik év Szent-Vid és
Modeszt vértanúk ünnepéig egy

unum annum integrum et septi-
manas triginta unum cedunt pro
eorundem sellario sales in valore

flor. III millia I cent. LXXVIII.

Item. De solibus habuimus in
toto in valore flor I mille.

Item. Post istam prescriptam so-
lutionem dati sunt nobis ad an-
tiqua sellaria nostra videlicet a do-
mino episcopo Zagradiensi ha-
buimus flor. II millia V centum.

Item. Ex panno londe habuimus
a domino Turzo in valore

flor. II millia.

Item. Dominus Georgius de Ztra-
semlye hic Bude de manibus habuit
in pannis de genere londe in va-
lore

flor. V. centum.

Item. A festo divisionis Aposto-
lorum anni 1507 usque ad hodie-
rum diem habuimus a domino
tezaurario ad sellaria nostra in toto
scilicet anni 1508 flor. II millia.

Item. Ex panno Italico ab eodem
habuimus in valore

flor. III centum.

E számadás másolatában a kifizetendő adósság után más kéztől
még ez is oda van írva :

Preterea a festo beatorum Viti et
Modesti martyrum usque ad festum
divisionis Apostolorum anni eius-
dem ad unum mensem eisdem do-
minis Banis cedunt

flor. I mille III centum.

Et sic summa totius debiti facit
flor. XV. millia VIII centum.

A szentmiklósi és óvári gróf Pongrác-család levéltárában a Szé-
kely-féle levelek közt található egykorú íratokból közli

egész évre és harminczegy hétre
fizetésük fejében

3 ezer 1 száz 78 forint értékű só.
Kaptunk pedig a sóból mind-
össze 1 ezer forint értékűt.

Továbbá ezen fentírt lerovás
után adtak nekünk régi fizetésünk
fejében: tudniillik 1. a zágrábi
püspök úrtól kaptunk

2 ezer 5 száz forintot.

2. A londe nevű posztóból Turzó
úrtól kaptunk 2 ezer frt értékűt.

3. Sztrasehely György úr itt
Budán kézhez kapott a londe fajta
posztóból 5 száz forint értékűt.

Továbbá az 1507-ik év Apostolok
oszlása ünnepétől a mai napig kap-
tunk a kincstartó úrtól fizetésünk
fejében azaz az egész 1508-ik évben

2 ezer forintot.

Továbbá olasz posztóban kap-
tunk ugyanőtöle

3 száz forint értékűt.

Azonkívül Szent-Vid és Modeszt
naptól az apostolok oszlása ünne-
péig ugyanez évben (1507) egy hó-
napra a bán uraknak jár

1 ezer 3 száz forint.

És így az összes adósság teszen
15 ezer 9 száz forintot.

Dr. Karácsonyi János.

Önfeláldozó utóvéd-harcz Riednél, 1805 október 30-án. 1805 október 30-án a császárhuszár-ezred parancsot kapott, hogy néhány osztály határőrvidékivel egyesülve, a visszavonulást Ried mezővárosán át fődözze. A helység közvetlen közelében lévő keskeny hídnál az előnyomuló erős francia elővéddel makacs küzdelem fejlődött ki. Paczonay hadnagy, bajtársa, Stankovics által támogatva, az ezred jelen lévő különféle századaiból összeszedett huszárokkal az ellenséget hosszabb időn át föltartóztatta. Több roham után, melyek alatt Paczonay két lovat vesztett, sőt meg is sebesült, estefelé egy újabb, utolsó támadásra gyűjté össze legénységét, azon reményben, hogy e rohammal legalább visszavonulását biztosíthatja. E közben azonban nyakán lövést kapott s elfogatott. De alig vette ezt *Elek István* tizedes észre, rögtön egyes egyedül a hadnagyát elhurezoló francia vadászok után vágatott, s a hadnagyot kivágva, szerencsésen megmentette és visszakísérte.

De ép ekkor indült meg az ellenség újabb támadása, melyben a francziák erőfeszítéseiket megkétszerezték, hogy végre a holtak által fődött hídon áthatolhassanak; e harc alatt Paczonay harmadik lovát is kilőtték alóla. De ő talpra ugrott, s gyalog harczott tovább a híd közepén, az előnyomuló ellenség által körülvéve. Ekkor azonban kardjának pengéje a nagy tolongásban a markolatnál lepattant; Paczonay most egy a földön mellette heverő pisztolyt kapott fel, s annak agyával védte magát a reá rohanó francziák kardcsapásai ellen, míg végre a nagy vérvesztéstől elgyöngyülve ájultan rogyott le az általa megölt ellenséges harcosok holttestére és evvel a francziák útja a hídon át meg volt nyitva. A Ried melletti utóvéd-harczban két altiszt és több mint száz huszár vesztette el életét.

II. József császár zsidó ezrede. II. József császár újításai közé tartozott amaz 1788-ban kibocsátott rendelet is, melynél fogva jövőben a zsidók is hadi szolgálatra alkalmaztatnak, védkötelezettségükre nézve az általános szabályoknak alávetetnek és altisztek, sőt tisztek is lehetnek. 1789 május 12-én soroztattak be az első zsidó újonczok a császári hadsereghez Prágában és beosztásukat nagyobbára a szekerész-csapatoknál nyerték. Ez év végén már 2500 zsidó katona szolgált a hadseregben, sőt József császár egy *egészen zsidókból álló ezredet* is alakított, melyhez a monarchia minden részéből, de kiváltképen Galicziából özőnlöttek a zsidók.

A zsidó ezred Prágában alakult meg és a nagy tekintélyű prágai főrabbinus által megáldatott; a tisztas aggastyán, a kaszárnya előtt fölvonult, menetkész ezred előtt a következő megható beszédet tartotta:

«Testvéreim! Ti, kik mindig testvéreim voltatok és mindig azok fogtok maradni, a míg becsületesek és istenfélők vagytok! Isten és a mi legkegyelmesebb császáruuk akarja, hogy katonai szolgálatra alkalmaztassatok! Nyugodjatok meg sorsotokban, menjetez panasz nélkül, engedelmeskedjetez előljáróitoknak, legyetek hűk köteleességből és türelmesek engedelmességből! De ne feledjetez el vallástokat, ne szégyeljetez annyí keresztény között zsidóknak lenni. Imádjátok Istent mindjárt fölkelés-kor, mert Isten tisztelete mindenekelőtt való. A császár maga is köteles Istent imádni, és minden szolgálja, a jelenlevők (itt udvariasan meghajtottá magát az ott lévő tiszték előtt) és a kik nincsenek jelen, minden nap imádják teremzőjüket. Legyetek mindig Istenhez hűk szívetekben, ne tántorodjatez el apáitok hitétől és szolgáljátok legkegyelmesebb császárukat jó akarattal és serénységgel. Szereztez magatoknak és nemzetünknek hálát és dicsőséget, hogy meglássa mindenki, hogy a mi eddig elnyomott nemzetünk is szereti országának urát és főlebbvalóit és kész szükség esetén vérét is áldozni érte. Reménylem, hogy általatez, ha híven és becsületesen viselítez magatokat, mint az minden alattvalóhoz illik, még ama fél rabigát is lerázhatjuk, mely bennünket részben még most is nyom. És milyen nagy lesz dicsőségtez, és milyen szeretetet arattok majd nem csak hitsorsosaitoknál, hanem minden becsületes embernél is! És ezek után benső szívvel még áldásom akarom reátok adni. Az Úr áldjon és oltalmazzon meg bennetez!»

Hogy mi történt a zsidó ezreddel, megfelelt-e a főrabbinus óhaj-tásainak, hol vitézkedett, mikor és miért oszlott föl, erre ugyanazon helyen adatokat nem találtunk.

Asztali szabályok a XVII. századból. Midőn Lipót Vilmos főherczeg 1640 körül bécsi főhadiszállásán a táborban levő tiszték közül többeket asztalához vont, udvarmestere szükségesnek látta a következő fölötte érdekes és a tisztikar akkori műveltségi viszonyaira jellemző asztali szabályokat kiadni:

«Ő cs. kir. Fensége elhatározni méltóztatott, hogy a tiszték közül többeket asztalához meghív; bár a különféle alkalmakkor itt tartózkodóknál gyakran volt alkalmam tapasztalni, hogy a tiszték legnagyobb része itt, valamint egymás közt, művelt módon, férfiasan, lovagiasan és udvariasan érintkezik, mégis tekintettel ama faragatlan úrfiakra, kiknek magatartása kifogásra elég okot szolgáltat, szükségesnek tartom a következő *«mensur regulaire»*-t (asztali szabályokat) általános figyelembe ajánlani, mint következők:

1. Ő Fensége üdvözetére mindenki kifényesített fegyverzettel és

szíjjazattal, tiszta kabátban és csizmákban, és *józan állapotban* jelenjen meg.

2. Az asztalnál a székkal nem kell hintázni és a lábakat nem kell az asztal alá kinyújtani.

3. Nem kell minden falat után inni, mi által az ember hamar jólakik; a serleget minden étel után csak félig kell kiinni s ivás előtt az embernek bajuszát és száját tisztán meg kell törülni.

4. Nem kell kézzel a tálba nyúlni, sem a lerágott csontokat a szék mögé hátra, vagy az asztal alá dobálni.

5. Nem kell az embernek az ujjait lenyalni, a tányérba köpni, vagy orrát az abroszba kifújni vagy abba megtörülni.

6. Az ebéd végével nem kell marha módra inni (viehisch humpiren), hogy az ember a székről leessék vagy ne legyen képes az asztaltól fölkelni s egyenesen távozni.»

Bizony furcsa lehetett az a műveltségi állapot, a mikor ilyen szabályok kihirdetésére volt szükség!

HADTÖRTÉNETI IRODALOM.

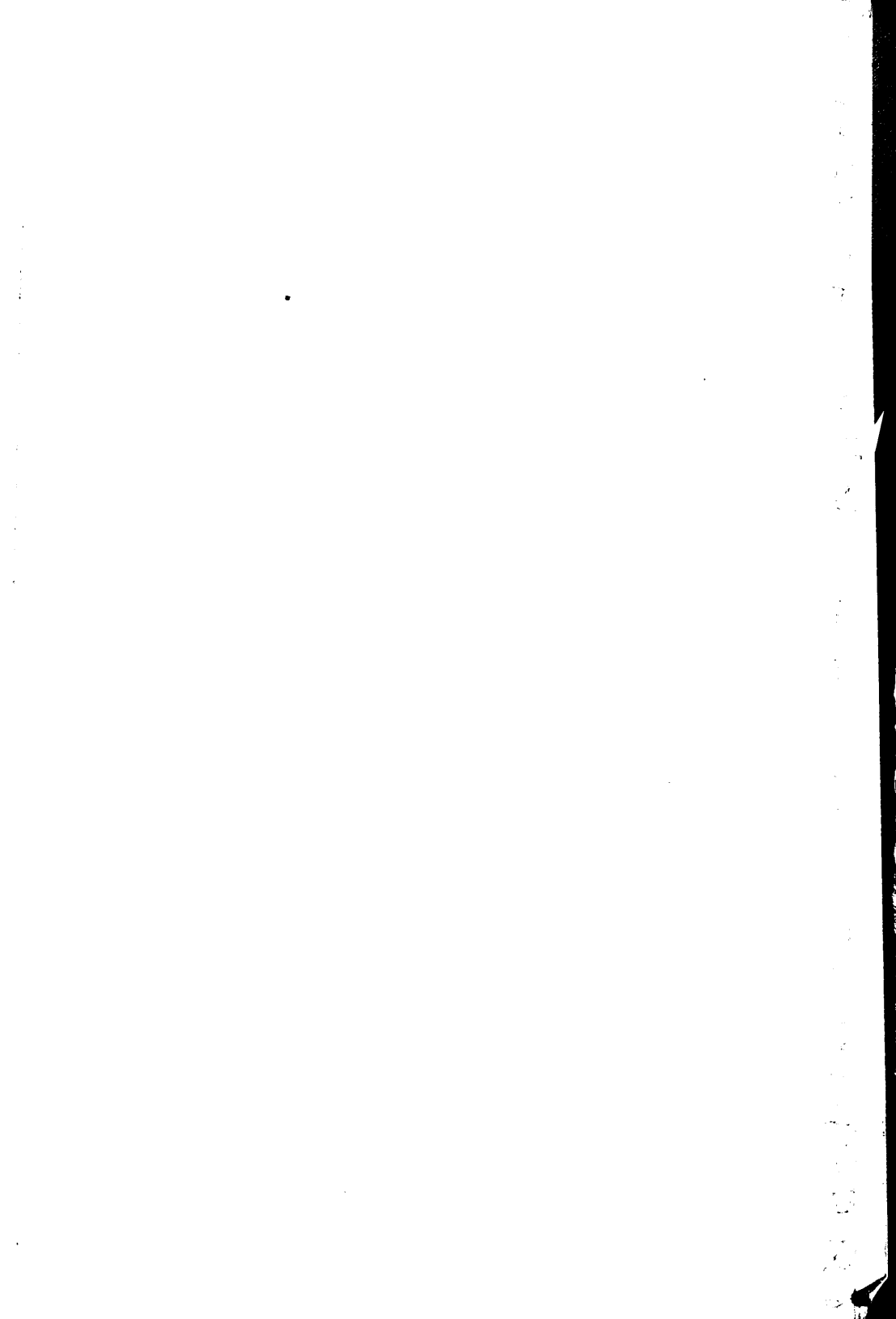
I. ISMERTETÉSEK.

Cornaro Frigyes velencei követ jelentései Buda várnak 1686-ban történt ostromáról és visszavételéről. Magyar fordítással és történeti bevezetéssel ellátta *Bubics Zsigmond*, kassai püspök. *Kézirat gyanánt.* Budapest, 1891. A kiadó sajátja.

Egy gyönyörű díszmű e kötet, mely előttünk fekszik. Díszmű pedig kettős értelemben, mert nemcsak külső kiállítása fényes, hanem tartalma is nevezetes.

Legelőször is szembetűnő, hogy a kassai püspök nem követi az eddigi okirat-gyűjtemények és oklevéltárak chablonját, melyet mi is már több alkalommal kárhoztattunk, nem ad egyszerű, száraz másolatokat az eredeti okiratokról, hanem míg egyrészt a kiadáshoz *történelmi földolgozást* csatol, másrészt közli az idegen (olasz) nyelvű okiratok *magyar fordítását* is. Nem ír tehát csupán csak a *tudósok* számára, hanem használhatóvá, élvezhetővé teszi munkáját mindenki számára, a ki a könyv tárgya iránt érdeklődik.

Hová nem fejlődött volna már eddig, s hova nem fejlődnek a jövőben a magyar hadi történetírás, ha a hadi eseményekre vonatkozó okirat-

ERDÖDI PÁLFFY MIKLÓS.

gyűjtemények eddig is hasonló módon dolgoztattak volna föl és adattak volna ki. Kifejtettük már többször, hogy a katona idejét a szorosabb értelemben vett katonai szaktudományokban való kiképezés, azután pedig a katonai szolgálat annyira igénybe veszi, hogy oklevélten, holt nyelvek stb. tanulására ideje nem marad; az oklevéltárak legnagyobb része tehát számára hozzáférhetetlen, mert nagyobbára csak a német és francia nyelvet bírja tökéletesen, míg a latin, görög, olasz stb. nyelvekben kellő jártassága nincs s ezt megszereznie nem is lehet. Ez az oka, hogy a magyar hadi történetírás nem fejlődhetik, s bár nemzetünk történetének legfényesebb lapjait a hadi események töltik be, mégis a magyar történetírásnak ez az ága, a magyar hadtörténelem az, mely legkevésbé van kifejlődve, a magyar hadi események azok, melyeket magyar nyelven tanulmányozni alig áll módunkban.

Bár követésre találna a kassai püspök kezdeményező lépése s történetbuváraink látnák végre be, hogy ezerekre menő másolatokkal nem tesznek annyi hasznot, mintha csak százakat adnának, de kellő földolgozásban, s általánosan használható alakban, t. i. az eredeti szöveg mellett a fordítást magyar nyelven is.

Igaz, hogy a földolgozás és az okiratok fordítása nehezebb munka, mint a másolás, de kétségtelenül nemesebb és mellette hasznosabb is.

Bubics Zsigmond könyvének egy második nevezetessége, hogy tárgya *hadtörténelmi*. Mióta Sbardellati váci püspök 1552-ben a palásti csatában elesett, a magyar főpapok a csatatéren többé nem szerepelnek, de a harczias dolgok iránti hajlam, úgy látszik, nem halt ki belőlök s bizonyos előszeretettel foglalkoznak azokkal. Hisz az utóbbi időben is a legsikerültebb hadtörténelmi értekezések magyar főpapoktól származnak. Óhajtjuk, hogy e hajlamukat megtartsák és a magyar hadtörténelem előnyére gyümölcsötzessék; őszintén fájjaljuk, hogy boldogult Ipolyi Arnold nagyváradai püspök elhunyt, mielőtt messzeágazó terveit végrehajthatta; ő is előszeretettel foglalkozott a magyar hadtörténelemmel, s meggyőződésünk, hogy erkölcsi, valamint tudományos támogatása mellett megszületett volna ama nagy mű, mely még megírásra vár: a magyar nemzet hadtörténelme.

A jelen műből — a mennyiben a magas szerző engedélyét megnyerjük — szándékunkban áll egy részt a jövő füzetben olvasóinknak bemutatni, minélfogva a munkáról most csak általánosságban emlékezzünk meg.

A mű tulajdonkép négy részből áll:

Az első a 68 nagy negyedrért oldalra terjedő *történelmi bevezetés*, melynek alcímei a következők: Buda városa 1526—1685-ig; Magyar-

ország állapotai Buda visszavétele előtt; Kik vettek részt Buda 1686-iki ostromában; Gróf Eszterházy Pál, Magyarország nádora; Buda ostroma 1686-ban; Buda visszafoglalásának kétszázados emlékünnepe.

Ezt követi a második rész: lovag Cornaro Frigyes velencei követ jelentései a velencei dogehez, illetőleg Senatushoz és Grimaldi Francesco jelentései Cornarohoz, az eredeti olasz szövegben, s a harmadik rész: ugyane jelentéseknek hű magyar fordítása.

A negyedik részt a jegyzetek képezik, melyek 43 oldalt foglalnak el.

Az egészet egy betűsoros név- és tárgymutató, a képek jegyzéke és a tartalomjegyzék zárja be.

Külön kell fölemlítenünk a gyönyörű kép-melléleteket, melyek száma 63; nagyobbára a hadjárat szereplő egyéniségeinek pompás kivitelű arczképei, továbbá ostromképek, okiratok hasonmása, stb., valamennyi Bubics Zsigmond saját gazdag gyűjteményéből.

A munka «kézirát gyanánt» van kiadva, vagyis könyvárusi forgalomba nem kerül, de megküldte azt Bubics Zsigmond ajándékképen minden nevezetesebb közintézetnek és könyvtárnak s így általánosan hozzáférhető.

Ajánljuk mindenki figyelmébe, a ki a magyar hadtörténelem iránt érdeklődik s aki jeles történelmi munkát szívesen forgat.

II. IRODALMI SZEMLE.

A) MAGYAR MUNKÁK.

Király Pál: «Ulpia Trajana A. Colonia Dacica Sarmisegethusa Metropolis»; jeles régészeti mű, mely Várhely ókori múltjának a rómaiak időszakába eső részét tárgyalja. Budapest, 1891. 8-adrét 179 lap, 23 szöveggéppel; ára 1 frt 20 kr.

Petrik Géza: «Repertorium a Századok 1867—1890-ik évfolyamaihoz». Igen hasznos kézikönyv a történelmi irodalommal foglalkozók részére. Ára 2 frt.

Wittinger Antal: «Kőszeg városa és környéke». E munka a kiadott két füzettel be van fejezve; e füzetek folytatják Kőszeg történetét s ezután a környék leírása következik, számos tájképpel. Ára 1 frt 60 kr.

Rambaud: «Oroszország története». A francia akadémia által koszorúzott pályamunka. Fordította Laukó Albert. Megjelent a II. és III. kötet.

Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond: «Magyar nyelvtörténeti szótár». Megjelent a III. kötetből három füzet, melyek anyaga a «Szab» szótól a «Tartó»-ig terjed.

Baróti Lajos és dr. Csánki Dezső két iskolai történelmet adtak ki egyszerre; mindkettő «Magyarország története» címet visel s az egyik a középiskolák alsóbb osztályai s a polgári fiúiskolák, a másik a polgári és felsőbb leányiskolák számára készült. E kézikönyvek a szak-közönség részéről általános tetszéssel fogadtattak, mely bennök az újabb tankönyv-irodalom legbecsesebb termékeit üdvözlí.

Marczali Henrik: «A legújabb kor története. 1825—1880-ig». Füzetes alakban megjelenő nagyobb munka ez, melyből eddig már 11 füzet látott napvilágot; az egész mű 25 füzetre van tervezve s ára egy-egy füzetnek 30 kr.

Majláth Béla: «Gróf Széchenyi István levelei». E jeles gyűjteménynek megjelent a III. kötete is, mely Széchenyi István munkáinak VI. kötetét teszi. A kötet ára 5 frt.

Havas Sándor: «Budapest régiségei». A főváros területén talált műemlékek és történeti nevezetességű helyek leírása, II. kötet. Budapest, 1891. 4-edr. 160 lap.

Bubics Zsigmond, kassai püspök: «Cornaro Frigyes velencei követ jelentései Buda várának 1686-ban történt ostromáról és visszavételéről». Budapest, 1891. A kiadó sajátja. E kiváló műről jelen füzetünk ismeretést közöl.

A Ludovika Akadémia tanári kara is buzgó munkásságot fejtett ki a folyó évben s rövid időközökben nem kevesebb, mint nyolcz kötet tankönyvet bocsátott az intézet rendelkezésére. E könyvek a következők:

Nemes Ede: «Európa földirata». Két kötetben, melyek ára együtt 5 forint.

Balás György: «Alsóbb földmérten». Ára 1 frt 50 kr.

Székely József: «Középkor». Folytatása, illetőleg második kötete az általunk korábban már ismertetett munkának.

Hazay Samu és Vághó Ignác: «Hadsereg-szervezet». Az e szakban eddig megjelent munkák közt kétségkívül a legjelesebb. Különös érdeket kölcsönöz a műnek a hozzá függetlenül csatolt értekezés a védrendszerekről, mely a magyarok vezérek-korabeli és Mátyás király védrendszerét nagy alaposággal tárgyalja. Ára 3 frt.

Római Horváth Jenő: «Harcászat». Három rész és egy függelék a füsttelen löporról, két kötetben, melyek ára együtt 3 frt 20 kr.

Római Horváth Jenő: «Az újabbkori hadviselés történelme». Egy

atlassal, mely 75 hadműveleti vállalatot és csatatervet tartalmaz. A munka ára, a rajzmelléleteket tartalmazó atlassal együtt, 4 frt 80 kr.

Bár e mű magyar hadtörténelmi munka, ismertetést róla — mivel szerzője e folyóirat szerkesztője — nem közlünk; e helyett a jelen füzetben bemutatjuk a könyv ötödik részének VI. fejezetét, mely a magyar függetlenségi harczot tárgyalja.

B) MAGYAR FOLYÓIRATOK HADTÖRTÉNETI VONATKOZÁSSAL BÍRÓ CZIKKEL.

(1891, I. és II. negyed.)

Századok.

Király Pál: A markoman háborúk (III—V.).

Ortvay Tivadar: Az Ajtony és Csanád nemzetségek birtokviszonyai Délmagyarországon (IV.).

Pör Antal: Tót Lőrincz, a kir. tárnokok és zászlótartók mestere. Érdekes adatokkal az Anjou-házbeli királyok korából.

Fest Aladár: Az uszkókok és velenczések Fiume történetében (VI—VII.).

Domján István: Kemény János fejedelemségének története a beszercei országgyűlés után (VI.).

Történelmi Zár.

Szilágyi Sándor: Erdély és a harminczéves háború (II—III.). Nagyérdekű okiratok a lengyel levéltárakból. Ugyaníly okiratokat közölnek *Bopp Ágost* a párisi Bibliothèque Nationale-ból és *Szabó Gyula* a drézdai kir. állami levéltárból.

Wéber Samu: Podolin története és okmányai (II—III.).

Szilágyi Sándor: Herczeg Rákóczy Zsigmond levelezése. IX. és befejező közlemény.

Koncz József: A bujdosók levelezése 1670-ben (II.).

Rakorszky István: Eszterházy Pál relatiója 1674-ben (II.).

Sasinek Ferencz: Csehországi regesták Prágában (II—III.).

Karácsonyi János: Egykorú tudósítások a pórlázadásokról (II.).

Beke Antal: Róthy Orbán jelentései Rákóczyhoz, az 1636-iki mozgalmak idejében (II.).

Barabás Samú: Regesták Erdély történetéhez (III.).

Torma Károly: Egy érdekes végrendelet a XVIII. századból (III.).

Szádeczky Lajos: Gróf Forgách Ádám utasításai galgóczi és gácsi tisztszjeinek 1644—1667-ig (III.).

Magyar Történeti Életrajzok.

E becses vállalat második füzete Marczali Henrik nagy munkájának, Mária Terézia életrajzának, első részét hozta. Miután a hadtörténelmileg érdekesebb időszakot a következő részek fogják tartalmazni, Marczali munkájáról bővebben majd e részek megjelenése után szólunk.

A Ludovika Akadémia Közlönye.

Fülek Henrik: Báró Trenck Ferencz, a pandurok ezredese. E hírneves kalandor életének és cselekményeinek vázlatos rajza (IV.).

II—r: Poroszország katonai egyezményei (IV.).

Az orosz birodalom története (IV.).

Kirchner Herman: Az oroszok átkelése a Dunán 1877-ben (IV.).

K. F.: Bonaparte Napoleon védelmi politikája (V.).

Gaudernák József: A lovasság és a jelenlegi gyalogsági puska (VI—VII.).

Beledi P. Miksa: Az utolsó erdélyi testőrségről.

E mellett számos ismertetés idegen nyelven megjelent hadtörténelmi munkákról.

C) HAZÁNKAT ÉRDEKLŐ KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNETI IRODALOM.

A magyar testőr-gárda felállításása. Eredeti kútfők nyomán írta Teuber Oszkár. E cikk megjelent a Pester Lloyd ez évi márczius 24. és 25-diki számában. Érdekes adatok az első nehézségek leküzdéséről, a gárda legelső tagjairól és Mária Teréziának a testőrség iránt tanúsított rokonszenvéről.

Wagner F., Der Mährische Feldzug Friedrichs II. 1741—42. (Marburg, Dissertatio. 1891. 97 old.)

Emil Capitaine u. Ph. Hertling: Die Kriegswaffen. Eine übersichtlich geordnete Zusammenstellung der gesammten Schusswaffen, Kriegsfeuer-, Hieb- und Stichwaffen, etc. (Rathenow. 1891. Eddig 3 kötet 10—10 füzetben. 1 füzet ára 1 Mark 50 Pf.)

Gautier L., La chevalerie. (Páris, 1891. Képekkel. 25 Mark.)

Griffiths A., French Revolutionary Generals. (London 1891. 258 l. 7 Mark.)

Krebs L. et H. Moris, Campagnes dans les Alpes pendant la révolution. 1792—93. (Paris. 1891. 399 l. 5 térképpel. 15 Mark.)

Krones Ferencz, FZM. Josef Freiherr von Siembschen, 1810—1818. Sein kriegsgeschichtlicher Prozess und seine Rehabilitirung. (Archiv für Österr. Geschichte. 77. köt. 1891. és külön lenyomatban. Bécs, Tempský.) E század elején, 1810-ben, Siembschen tábornokszernagy, a szlavoniai határőrvidék és Pétervárad parancsnoka, ki kérelhetetlen szigorral útvágta a szédelő spekulánsok és szállítók üzemeinek és azonfelül a Szerbiába szállítandó só ügyében a magyar királyi udvari kamarával is meghasonlott: ama csalárd vállalkozók és magas állású pártfogóik vádjainak következtében négy évig elhúzódott per után rangjától és nyugdíjától megfosztatott. Az érdemekben megőszült, talpig becsületes tábornok azonban nem nyugodott meg ez igazságtalan ítéletben; két rendbeli terjedelmes védőírat szerkesztvén, a per megújítását szorgalmazta. Elvégül 1818-ban Ferencz király őt teljesen rehabilitálta és még a Mária Terézia-renddel járó előnyök élvezetébe is visszahelyezte a tábornokot, ki különben röviddel utóbb meghalt. A Krones által közölt per-okíratok, nemkülönb az említett két védőírat érdekes világot vetnek ama kor katonai és politikai viszonyaira.

Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regiments Nr. 78. Josef Freiherr von Sokcsevics. (Eszék, Laubner 1891.) Ez ezred 1860-ban alakult, részt vett az 1866-diki háborúban, nevezetesen a Königrätz melletti csatában és a bosnyák okkupációban.

Fricke Gustav: Der bairische Feldmarschall Alessandro Marchese Maffei. Ein Beitrag zur Geschichte der Türkenkriege und des spanischen Erbfolgekrieges. (Berlin, Fock. 54 l. 1 M. 50.)

Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Herausgegeben von d. kriegsgeschichtl. Abtheilung des k. u. k. Kriegs-Archivs. (16. és 17. köt. II. Serie. 7. u. 8. Bd.) Bécs, Gerold. à 30 Mark. A két kötet tartalma: Az 1716—18-diki török háború I. 1716. Írta Matuschka L. százados. II. 1717—18. évi török hadjárat ugyanattól.

Scheibert I. und M. Raymund: Die mitteleuropäischen Kriege in den Jahren 1864, 1866 und 1870—71. (Berlin, Pauli. 2 köt. 18 Mark.) E munka éles kritikával kíséri a nevezett háborúk hivatalos hely (az illető vezérkar) által megírt monografiáit, melyeknek ellenmondásait felderíteni iparkodik.

Moltke: A königrätzzi csata. A hírneves hadvezér e csatáról rövid

leírást hagyott hátra, melyet a Münchner Allgem. Zeitung után több helybeli magyar és német lap is közölt. (Május 13-iki számok.)

Ez évben hat, 1741-ben alapított magyar gyalog-ezred ünnepelte meg felállításának 150-diki évfordulóját. Többi között a Nagy-Szebenben állomásozó Mecklenburg-Strelitz cz. 31. serezed is, mely alkalommal *Lutsch Károly* főhadnagy «Gedenklblätter des Regiments» című műben összefoglalta az ezred történetének főbb mozzanatait. Az ünnepélyt május 22-én tartották meg, mely napon az azelőtt a *Benyofszky* nevét viselő ezred 1809-ben az asperni csatában Splényi ezredes vezérlete alatt a temető elfoglalásában a legnagyobb hősiességet tanúsította. Alkalmi cikket közölt Teuber a Fremdenblattban és Danzer a Lloydban (máj. 13-án és 21-én).

«Betrachtungen über die Operationen der französischen Ost-, West- und Nord-Armee im Monate Jänner 1871. E legújabbban megjelent kis mű szerzője, a címnap után ítélve, ugyanaz, a ki a «Strategische Skizze über den Feldzug 1866 in Böhmen» írta. Ezen, álnév alatt megjelent füzet írója pedig senki más, mint a kitűnő hadvezér és szellemes hadi történetíró, br. *Kuhn Ferencz tábornokszernagy*. A füzet a francziák vereségének fő-főokát a francia tábornokokban látja, kik a hadi történelemben, nevezetesen I. Napoleon történetében kellő jártassággal nem bírván, mint a védő taktikának föltétlen tisztelői, ki nem aknázták a német tábornokok hibáit. Bourbaki pl., ha támadásra vállalkozik, Werdert könnyen megverhette volna, ki a maga hírnevét egyedül Bourbaki passziv magatartásának köszönhette. Ép oly könnyű szerrel törhette volna keresztül Faidherbe Gøebennek nagyon is hosszú vonalban felállított hadtestét St. Quentinnál. Hasonló mulasztást követett el Chanzy, ki Frigyes Károlynak megfontolatlanul előre nyomuló és csak laza összefüggést tanúsító seregét könnyen széjjel verhette volna. Azonban mindhárman, az egyszer kimondott jeligéhez híven, kizárólag védő harcot folytattak, noha ez a francia nemzet egész jellemével ellenkezett és noha Páris fölmentését és a németek kiszorítását egyedül támadó harcz által lehetett volna elérni. Kuhn egyébiránt a porosz vezérkar intézkedéseit is bonczolgatja. Szóval érdekes és tanulságos füzet.

III. A MAGYAR HADTÖRTÉNETI IRODALOM REPERTORIUMA.

TIZENKEETTDIK KÖZLEMÉNY.

II. ENDRE KORA. (Folytatólag.)

- II. Endre kereszties hadjárata 1217.* Ide vonatkozólag legjobb: *Röhrich*, Die Kreuzzugsbewegungen vom J. 1217. (Forschg. zur deutsch. Gesch. 16. köt. 141. l.). *U. az*: Beiträge zur Gesch. der Kreuzzüge. (II. köt. 1878. Ide szól a VII. fejj.) — Egyebek: *Wenzel G.*, Schulz Ernő II. Endre kereszties hadjárataról. (1850. akad. értekez.). — *Márki Sándor*, Magyarok a szent földön (Földrajzi Közlemények 1881). — Nehány hibás adatot kijavított Huber; kimutatta pl. azt, hogy Spalatóban nem erdélyi szászok, hanem német keresztiesek csatlakoztak Endre seregéhez. — Az egyetlen magyar vitéz, ki a szent földön vívta ki nemességét, a Palásthyak nemzetségéhez tartozó Bors comes volt. (A Palásthyak. I. köt. Oklevéltár. 1890. és Turul 1890. 134. lap.)
- Belmozgatmak, külföldi lovagok betelepítése.* *Schuller*, Die deutschen Ritter im Burzenland (Archiv. für Kenntniss von Siebenbürgens Vorzeit u. Gegenwart. (I. 1841. 161—213. l.).
- Bethlen A.*, Geschichtl. Darstellung des deutschen Ordens in Siebenbürgen. (Bécs, 1831.)
- Ackner*, Röm. Alterthümer u. deutsche Burgen in Siebenbürgen. (1856. Külön lenyomat a «Jahrbuch der k. k. Commission zur Erhaltung d. Baudenkmäler».)
- Trauschenfels*, Das siebenbürg. Burgensystem. (Magazin für Gesch. etc. Siebenbürgens. N. F. II. 1860. 102. l.)
- Pesty Frigyes*, A templariusok Magyarországon. (Akad. értek. 1861.)
- Philippi*: Die deutschen Ritter im Burzenland. (A brassói evangel. gymnas. 1861/62. évi programjában.)
- Veszely Károly*, II. András és a német lovagok a Bárczaságban. (Magyar Sion. II. köt.)
- Glász József* értekezése a német lovagrendről. (A budapesti növendékpapság emlékkönyvében. 1881. évf.)
- Krauss*, Des deutschen Ordens älteste Marienburg 1211—1225. (= Törösvár.) (Allgem. Zeitg. 1887. Beilage. 472. l.)
- Törösvár keletkezéséről egyéb adatok: Századok 1890. évf. 53 l. — Szá-

szok és oláhok betelepítéséről l. *Hunfalvy P.* cikkét. (Századok 1890. 361—62 lap.)

Szilágyi István, Máramaros betelepítése a német lovagrend által. 1213. (Századok 1889. VIII. füz. 21. l.)

Salles Felix, Annales de l'ordre Teutonique. (1886). V. még össze: *Szilágyi S.*, Erdélyország történetét és *Teutsch* művét: Gesch. der Siebenbürger Sachsen. (I. köt. 2. kiad.). Lásd továbbá: *Pesty Frigyes*, «Eltűnt régi vármegyéit». (II. 128. és 243. l.)

Végül említem, hogy e korban II. Frigyes német császár és olasz király hadaiban is találkozunk magyar vitézekkel, kik mint zsoldos katonák félelmetes hírnévre emelkedtek. Lásd *Mikulla János* művét: Die Söldner in den Heeren K. Friedrichs II. (Gnesen. Lange 1885.) E körülményre egyébiránt, II. Frigyesről írt nagy munkáinkban, már *Winckelmann* és *Schirrmacher* is ráutaltak.

A külföldi irodalmat és a magyar hadtörténeti irodalom repertoriumát összeállította

Dr. Mangold Lajos.

MAGYAR HADI SZABÁLYZATOK GYŰJTEMÉNYE.

Hadi articulusok 1734-ből.

Az Főlséghes Romaj Császár, Németh, Magyar, is Cseh Országhi király, Első Leopold kegyelmes Űrunk Eő Felsighe Hadi Articulusi.

Articulus 1-mus. Legh Elsőben is kívántatik mindeneknek előtte, hogy az mi Hadi nípünk, nékünk ugymint Rómaji Császárnak, is az Szentsighes Imperiumnak esküdgyenek megh, hogy nékünk is azon sz: Imperiumnak hiven fognak szolgáljni, az Eléjekben mi általunk tétetett Generalisoknak, az Elensigh ellen is szováth fogadgyák, is Engedelmessek lesznek, ha mit parancsolnak, az mint böcsületes Embert illeti.

Articulus 2-us. Az ki Párt ütést indit, avagy alattomban fortiloskodik, ha reá bizonyittatik, minden kegyelem nélkül Iletit Vesztí ell.

Articulus 3-us. Az ki Tiszt Viselőjinek Comandi állapotjában ellent áll Életit el veszti.

Articulus 4-us. Akármely Vitézlő renden levő Ember, magát az Istentelen káromkodástúl, Szitoktúl, is gonosz Cselekedetektül megh